

Б.Б. Шаповалов

СКЛАДОВІ МОТИВАЦІЇ ДОСЯГНЕНЬ ЯК ФАКТОР УСПІШНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СПОРТИВНО ОБДАРОВАНИХ КУРСАНТІВ ТА СТУДЕНТІВ

Демократичні принципи розвитку суспільства, приверженість яким демонструє Україна, відкриває широкі можливості для реалізації особистості, що стає можливою лише за умови сформованої мотивації. Тому проблема формування мотивації досягнення успіху, зокрема у спортивно обдарованих спортсменів і курсантів юридичних ВУЗів є актуальною. У спортивно обдарованих студентів і курсантів є всі можливості досягти успіху як у спорті так і в інших галузях діяльності. У випадку, коли спеціаліст (тренер, психолог, педагог), який працює з ними орієнтується в питаннях мотивації та емоцій, уміє аналізувати й активізувати спонукальні фактори, що спрямовують поведінку вихованця в бажаному напрямку, студенти і курсанти спроможні досягнути більших висот в найкоротший термін.

Тож метою нашої роботи стало визначення параметрів роботи системи по формуванню мотивації досягнення успіху.

Завданнями були наступні:

1. Проаналізувати літературу з проблеми мотивації досягнення.

2. На основі аналізу літератури та набутого педагогічного досвіду розробити параметри системи складових формування мотивації досягнень успіху.

3. Проаналізувати зміни в мотивації прагнення успіху.

Мотивація досягнень вже більш ніж 50 років є об'єктом дослідження психологів. Мотивація досягнень – це тенденція прагнення до успіху, наполегливість у разі невдач і гордість за виконання поставленої мети [1, с. 54]. В психологічній науці проведено ряд фундаментальних теоретичних та експериментальних досліджень, які стосуються загальних аспектів проблем мотивації діяльності, навчання та виховання особистості (М. Алексеева, М. Боришевський, С. Максименко, В. Моляко, А. Маркова, Т. Матіс, Д. МакКлелланд, Дж. Аткинсон). Саме методологічні положення цих авторів були покладені в основу нашого дослідження.

З метою формування мотивації досягнень успіху у спортивно обдарованих студентів і курсантів у Київському юридичному інституті МВС було організовано секцію з кікбоксінгу, в яку запрошувалися всі бажані студенти та курсанти. Заняття в секції проводяться два рази на тиждень (по вівторках та четвергах). Тривалість занять залежить від завдань на тренування, наявності загальноінститутських заходів (охорона громадського порядку, зібрання, навчальні заняття) та етапу підготовки до тих чи інших змагань. В середньому тривалість занять не перевищує 1,5 – 2 години.

Практику роботи по розвитку спортивної обдарованості в інституті розпочали з заняття секції, в яку було зараховано 35 студентів та курсантів, які виявили бажання займатися фізичною культурою і спортом, зокрема кікбоксінгом (розділ самозахисту за версією WPKA). Із загальної кількості членів більше половини (20 спортсменів) раніше не займалися спортом або фізичною підготовкою. Лише одна з особа з членів секції під час навчання в юридичному лицейі проходила серйозну підготовку за методикою самозахисту, розробленою одним з авторів, що дозволило їй вже через три роки виконати норматив майстра спорту України з кікбоксінгу (версія WPKA), ставши чемпіоном України. Згодом до членів секції приєдналися їх друзі та інші бажані, які з тих чи інших причин не змогли розпочати заняття з початку

роботи секції. Натомість, частина членів секції закінчувала заняття. Причини: закінчення навчання в навчальному закладі, набуття достатньо високого спортивного рівня (виконання нормативів кандидата в майстри спорту України та майстра спорту України), достатнього для успішності в подальшому житті, проблеми особистого характеру (тяжка хвороба батьків), тощо. Слід зазначити, що члени секції, які залишилися в інституті та припинили заняття за програмою секції, не залишили занять фізичною культурою та спортом, а у вільний час успішно займаються загальною фізичною підготовкою та спортивними іграми (про що свідчать відмінні оцінки на заняттях із загальної фізичної підготовки). Всі вони є позаштатними інструкторами з фізичної підготовки в навчальних групах та допомагають однокурсникам у вдосконаленні загальної та спеціальної фізичної підготовки.

Структура занять у секції побудована таким чином, що до тренувань можна приєднатися на будь-якому етапі. В такому випадку з новачками працює член секції, який має високий рівень спортивної підготовки (рівень кандидата в майстри спорту України – майстра спорту України). Він пояснює новачкам як виконати базові рухи. В першу чергу це стосується вміння падати на реальну тверду поверхню без ушкоджень. Навчаючи своїх молодших товаришів досвідчений спортсмен починає ще краще розуміти значення рухів, яких він навчає. До того ж зростає його самооцінка як спортсмена та майбутнього інструктора.

Заняття в секції починаються з бесіди про необхідність розвитку тіла та духу в нерозривній єдності. На першому ж занятті члени секції орієнтуються на досягнення високих спортивних результатів – виконання спортивних нормативів майстра спорту України. Звісно, не кожний може досягти таких високих результатів, але постановка значної цілі сприяє тому, що спортсмен мобілізує всі свої зусилля на досягненні поставленої мети. «Слід бути крилатим у помислах своїх та справах. Мала мета – малий результат» - наголошує один з найбільш авторитетних фахівців у галузі самозахисту О. О. Качорніков [2, с. 199].

Курсанти та студенти відчували труднощі та невпевненість у своїх силах. *Віра* членів секції в себе значно збільшилась після того, як спортсмени почали брати участь у змаганнях.

Крім формування необхідних фізичних якостей та навчання сукупності технічних дій, характерних для конкретного розділу виду спорту – самозахисту – постійно проводиться робота з **"емоційним світом"** студентів та курсантів. Одна з найбільш важливих завдань, яка вирішувалась на тренуваннях – *подолання страху*. Для вирішення цієї проблеми з перших тренувань заняття проводилися на твердій поверхні та з реальною зброєю. Падіння на тверду поверхню здійснювалися поступово: починали з перевертв "кувирків" та перекатів з позиції лежачи, після цього з колін і лише після того, як цей матеріал було засвоєно, переходили до падінь на тверду поверхню зі стійки. Таким чином виховувалася впевненість в своїх силах.

Практика роботи з курсантами і студентами, перевірена на спортсменах національної збірної команди України з кікбоксінгу дозволяє зробити висновок, що саме таке відпрацювання захисних дій

викликає позитивні емоції, які в подальшому приводять до перемоги.

З метою **подолання страху** тренування супроводжуються роз'ясненням чому саме є можливість залишитися неушкодженим навіть при серйозному нападі. Теоретичні положення про надійність захисних та контролюючих дій після відбиття атаки перевіряються під час відпрацювання. Це приводить до впевненості членів секції у правильності шляху тренувань та у своїх силах.

У членів секції розвивається **вміння самостійно планувати час занять, їх інтенсивність**. Навчальний заклад має свою специфіку, яка полягає, зокрема, в залученні курсантів до несення служби в нарядах, залученні до патрульно-постової служби, прибирання території, тощо, тому якщо курсант пропустив з поважних причин планове тренування, йому надається можливість попрацювати над технікою в інший час під керівництвом більш досвідченого члена секції. Таким чином виховується **організованість, уміння та бажання працювати без примусу**.

Під час занять проводиться робота по створенню **мотиваційного середовища** в команді. *В колективі всі підтримують один одного.* Розвивається взаємомотивація та самомотивація.

Як відомо, психологи виділяють два класи мотивів: інтринсивні (внутрішні) та екстринсивні (зовнішні) [3, с.17]. На прикладі роботи секції ми маємо **комбінацію цих двох класів мотивів**: членам секції подобається тренування як процес (**внутрішньо мотивована поведінка**), водночас їх **спонукають до отримання звань «чемпіон України», «володар Кубка України», «чемпіон світу», «майстер спорту України», тощо.** Не буде помилкою вважати, що зовнішні мотиви з часом стають внутрішніми, оскільки вони викликають стан *радості, задоволення від своєї справи*.

Для того, щоб члени секції отримували **задоволення від процесу тренування** необхідно проводити заняття у відповідності з педагогічними принципами поступовості, систематичності, комплексності, зв'язку навчання з життям тощо.

Причиною підвищеної мотивації членів секції є **спрямованість її діяльності як на фізичне, так і на психічне здоров'я курсантів і студентів.** В сучасній психології використовують такі визначення психічного здоров'я: «здатність реалізувати вроджений потенціал людського покликання», «здобуття людиною своєї самості», «реалізація Я», «повноцінна та гармонічна включеність у спільноту» [4, с.13-14].

Велике значення для формування мотивації успішності має **вплив керівника секції (тренера).** Він має володіти технікою виду спорту на високому рівні, постійно працювати над самовдосконаленням, бути для своїх вихованців взірцем. Лише в цьому випадку члени секції члени секції будуть прагнути тренуватися якісно.

Брайент Дж. Креті вказав на такі мотиви, що стимулюють спортсмена: **прагнення до стресу та подолання його, прагнення до вдосконалення, статус, потреба бути частиною колективу, різноманітні види матеріальних заохочень, прагнення бути мужнім, формування характеру** [5, с. 104 -107].

Слід зауважити, що ряд зовнішніх мотивів виключається. Такі мотиви, як покарання за невиконання завдань на тренуваннях та незасвоєння програми, що може мати місце на заняттях урочного типу та матеріальні заохочення, які практикуються в командах майстрів деяких видів спорту, неможливі в умовах роботи секції. Навпаки, члени секції залучають свої кошти для виїзду на спортивні змагання та інші заходи.

Прагнення до подолання стресу, намагання випробувати себе та вийти з випробувань

переможцем є одним з мотивів успішної діяльності. Члени секції висловлювали бажання випробувати себе в серйозних випробуваннях – складних маршкідках, військово-спортивних іграх, стрибках з парашутом тощо. При обговоренні результатів тренувань та виступів на змаганнях спортсмени неодноразово підкреслювали, що вони отримують **велике задоволення від перемоги над супротивником та подолання перешкод, які виникають на їхньому шляху.**

Для того, щоб підвищити ефективність мотиву, про який йдеться керівнику слід розповісти членам секції про позитивні відчуття при перемозі над собою і суперниками. Мотивація до подолання перешкод та задоволення від цього стає потужним стимулом успішної діяльності, притаманним не лише спорту. Досягнення успіху в трудних умовах може принести молодим людям велику користь у подальшому житті, особливо, якщо дотримуватися таких правил, що було підтверджено дослідженнями (тестування, аналіз фізичного розвитку тощо).

1. Спортсмену на першому етапі спеціально вказують на позитивне значення подолання стресу та мотивують його до успішної спортивної діяльності.

2. Особі надається можливість досягнути відносного успіху, тобто до нього не висуваються необґрунтовані вимоги, наприклад, стати чемпіоном. Особа просто повинна розкрити свої здібності та прагнути до самовдосконалення.

3. Фізичний та емоціональний стрес, з яким стикаються всі новачки, не повинен перевищувати можливостей організму, який ще не пристосувався до великих навантажень.

Важливим виявилось **виховання у членів секції здатності працювати в умовах ризику**, для чого слід пропонувати членам секції виконувати спеціальні вправи, як то: переверти та падіння на тверду поверхню, переверти через предмети, падіння з висоти тощо.

Прагнення до вдосконалення. Займаючись у секції, студенти і курсанти мають можливість проявити себе, комплексно використовуючи фізичні та інтелектуальні можливості для досягнення певних висот, що є недоступним для тих, хто займається лише інтелектуальною діяльністю. Максимальне використання фізичних та інтелектуальних здібностей людини для досягнення успіху та розуміння своїх можливостей у будь-якій діяльності є само по собі достатньо сильним мотивом.

Важливо, щоби тренер або педагог були спроможні пояснити цей бік мотивації та обґрунтувати цінність своєї програми підготовки. У такому випадку він може не тільки зацікавити своїх вихованців, але й утримати їх у спорті, досягнути високих результатів, Вдосконалення фізичної діяльності може бути привабливим, так як досвід, набутий у спортивній діяльності може бути використаний в інших життєвих ситуаціях.

Статус. Більшості спортсменів не слід вказувати, що заняття спортом підвищують їх престиж в суспільстві. Титули, завойовані на змаганнях, спортивні звання, присвоєні відповідними спортивними організаціями само по собі, суттєво підвищують положення спортсмена в суспільстві, надають його особі більшої вагомості. Присутність батьків, знайомих, друзів на змаганнях є додатковим стимулом для самовдосконалення.

Потреба бути частиною колективу. Намагання бути членом колективу, якому під силу виконання складних завдань є ще одним стимулом для досягнення успіху. Різний рівень майстерності у спортсменів, що займаються різний термін є причиною того, що талановита молодь тягнеться за більш досвідченими колегами, прагне

самовдосконалення. Успіх досягається швидше, коли працюєш у сильному колективі, який ставить високі завдання. Для того, щоби член секції відчував себе членом колективу, необхідно ставити завдання, для успішного виконання яких необхідна високоякісна робота кожного. Наприклад, ставиться завдання досягти певного командного місця на змаганнях. Інша ситуація - виступ всього колективу на показових виступах. При проведенні аналізу таких виступів, слід наголосити, що не дивлячись на те, що хтось виступив краще, а хтось гірше, але всі виклались на сто відсотків, тому завдання було виконано. На тренуваннях слід практикувати командні ігри.

На сьогоднішній день, коли *матеріальні стимули* є важливими для успішної діяльності, і взагалі життя, різні види матеріальних заохочень могли би бути серйозною мотивацією для досягнення успіху. Однак, за умов відсутності такого стимулювання, члени секції заохочувалися грамотами та дуже рідко нагрудними знаками. Це свідчить про те, що на успішну діяльність членів секції відсутність матеріальних стимулів не вплинула.

Мужність. Заняття в секції – це постійне подолання навантаження, подолання себе при виконанні складних ризикованих завдань, подолання опору опонента. Все це виховує у членів секції мужність, яка необхідна особам як чоловічої так і жіночої статі. У членів секції виховується також ставлення до жінки, як до товариша, рівноправного члена колективу. Спеціальні вправи, розраховані на розвиток витривалості призводять до зменшення втоми у членів секції після виконання великого обсягу роботи.

Крім зазначених мотивації слід виділити такі: *розширення кола друзів, прагнення до впевненості в собі, прагнення до самостійності при вирішенні завдань, прагнення до гнучкості прийняття рішень.*

Прагнення до збільшення кола друзів серед спортсменів становиться серйозною мотивацією після участі спортсменів у змаганнях, де вони мають можливість спілкуватися зі спортсменами інших спортивних колективів, регіонів, а при виїзді на міжнародні змагання – спортсменами інших країн.

Успішне виконання тренерських установок, завдань, пов'язаних з ризиком має своїм результатом відчуття впевненості в собі. Постановка нестандартних завдань дозволяє виробити здатність працювати самостійно та приймати нестандартні гнучкі рішення.

Спостереження дозволяють зробити висновок,

ЛІТЕРАТУРА

1. *Вейнберг Роберт С., Гоулд Деніел.* Психологія спорту. – К.: "Олімпійська література", 2001
2. *Кадочников А.А., Ингерлейб М.Б.* Специальный армейский рукопашный бой: Система А. Кадочникова / Серия «Мастера боевых искусств». – Ростов н/Д: Феникс, 2003. – 352 с.
3. *Занюк С.С.* Психологія мотивації та емоцій: Навч. Посібник для студентів гуманіст. Факультетів

що мотивація для досягнення успіху у членів секції змінюється. Якщо спочатку головною мотивацією досягнення успіху було прагнення до фізичного самовдосконалення, то з часом до цього мотиву додалися інші, серед яких слід назвати: потреба бути частиною колективу, набуття соціального статусу, розширення кола друзів, прагнення до впевненості в собі, прагнення до самостійності при вирішенні завдань, прагнення до гнучкості прийняття рішень тощо.

Слід зауважити, що члени секції досягли успіху не лише в спортивній діяльності. Більшість з них є відмінниками навчання, займаються науковою та дослідницькою роботою, двоє з них – редакторами студентської газети.

Висновки:

1. Мотивація досягнень успіху у курсантів і студентів є важливою складовою педагогічної роботи з ними. Зусилля педагогів, психологів, тренерів по формуванню мотивації досягнень успіху сприяють формуванню курсанта та студента як особистості та є запорукою досягнення успіху в різних сферах людської діяльності.

2. Питання формування мотивації досягнень успіху взагалі, і у спортивно обдарованих студентів і курсантів, зокрема недостатньо повно висвітлено в спеціальній літературі, що свідчить про необхідність продовження вивчення цього питання.

3. Практика роботи доводить що завдяки спеціально організованим заняттям значно зростають досягнення успіху. Педагогам, які працюють зі студентами та курсантами слід направляти такі зміни в потрібному напрямку.

4. Результати досліджень довели, що для розвитку мотивації досягнення успіху у спортивно обдарованих студентів та курсантів необхідно: створення позитивного мотиваційного середовища, розвиток внутрішньої мотивації, проведення корекції стресових станів та налаштування на позитивне емоційне сприйняття дійсності, формувати прагнення до вдосконалення, виховувати мужність та сміливість, розвивати потребу бути частиною колективу, доводити ефективність різних видів заохочення, та використовуючи всі складові мотивації успіху в комплексі.

5. Перспективи подальших досліджень цієї проблеми ми вбачаємо у розробці тренінгової програми для студентів та курсантів з розвитку мотивації досягнення успіху.

ВНЗ. – Луцьк: Ред.-вид. від. Волин. Держ. Ун-ту ім. Лесі Українки, 1977. – 180 с.

4. *Ложкин Г.В., Носкова О.В., Толкунова В.И.* Психология здоровья человека. – Севастополь: «Вебер», 2003. – 257 с.

5. *Кретти Брайент Дж.* Психология в современном спорте. Пер. с англ. Ханина Ю. Л. – М.: «Физкультура и спорт», 1978. – 224 с.

Подано до редакції 10.04.07